

D.W. de Hoop

ONDERZOEK NAAR DE RENTABILITEIT VAN
"SHORT ROTATION FORESTRY"
IN RELATIE MET DE ENERGIEPRIJS

Interne Nota 223

Landbouw-Economisch Instituut
Afdeling Landbouw

De fossiele energie is sinds 1973 sterk in prijs gestegen. Tevens dreigt er bij een zelfde trendmatige stijging van het verbruik op middellange termijn een aanbodstekort te ontstaan.

Naar aanleiding van deze ontwikkelingen wordt er gezocht naar alternatieve energiebronnen. Eén mogelijkheid, die zich dan aandient is het gebruik van de zonne-energie d.m.v. plantengroei. De plant zet d.m.v. fotosynthese zonne-energie om in plantaardig materiaal. Uit energetisch oogpunt heeft deze omzetting een rendement van maximaal 2%. Onderzoek wordt verricht om deze omzettingsefficiëncy te verbeteren.

In deze studie wordt nagegaan of er mogelijkheden zijn tot het verbouwen van hout met een korte omlooptijd. Dit hout zal energie leveren ter vervanging van fossiele energie. In Nederland wordt gedacht aan houtsoorten als populier en els. Door verbetering van de soort en betere teelttechnieken hoopt men snelgroeiende gewassen te krijgen.

De probleemstelling in deze studie is als volgt: bij welke energieprijs kan het verbouwen van hout concurreren met akkerbouw- of veehouderijprodukten. Of wel: bij welke energieprijs en bij welke produktie van hout per ha per jaar is "short rotation forestry" rendabel?

Opzet van het onderzoek

Een verhoging van de energieprijs heeft invloed op de rentabiliteit in de landbouw. Om vergelijking van de rentabiliteit in de landbouw met de rentabiliteit van houtproduktie mogelijk te maken, zullen vooreerst de gevolgen van een verhoging van de energieprijs op de landbouw bekeken moeten worden.

Vervolgens worden bij de verschillende energieprijzen en houtprodukties 1) de opbrengsten en kosten berekend. Hieruit volgt het netto-overschot, waardoor vergelijking met de landbouw mogelijk is.

Invloed van verhoging van de energieprijs op de landbouw

De landbouw maakt in toenemende mate gebruik van fossiele energie door het gebruik van b.v. stikstof, gewasbeschermingsmiddelen, dieselolie, elektriciteit. Berekeningen van Lange geven het energieverbruik in de Nederlandse landbouw. Zowel het directe als het indirecte energieverbruik worden gegeven (tabel 1).

1) Houtproduktie in tonnen droge stof.

Tabel 1. Energieverbruik in de akkerbouw en de veehouderij (incl. bio-industrie) in 1970 in TJ

	Akkerbouw	Veehouderij
Directe energie voor trekkers + motoren	5540	6710
Indirecte energie voor trekkers + werktuigen	2957	3581
Elektrische energie	1000	3749
Verwarming	335	5702
Vervoer brandstoffen + indirecte productie	2576	5442
Kunstmest	18820	41282
Bestrijdingsmiddelen	636	68
Totaal	31864	66534
Energieverbruik per ha	0,0461	0,0484

Het energieverbruik per ha in de akkerbouw is 46,1 GJ en in de veehouderij (incl. bio-industrie) 48,4 GJ. Gaan we uit van een energieprijs van f 20,- per GJ, dan zijn de energiekosten per ha in de akkerbouw en veehouderij resp. f 220,- en f 231,-. Stellen we de gemiddelde kosten per ha in de akkerbouw in 1975/76 op f 4000,-, dan bedragen de energiekosten 5,5% van de kosten. In de rundveehouderij bedraagt het percentage van de energiekosten in verhouding tot de totale kosten per ha (= f 6000,-) 3,9%.

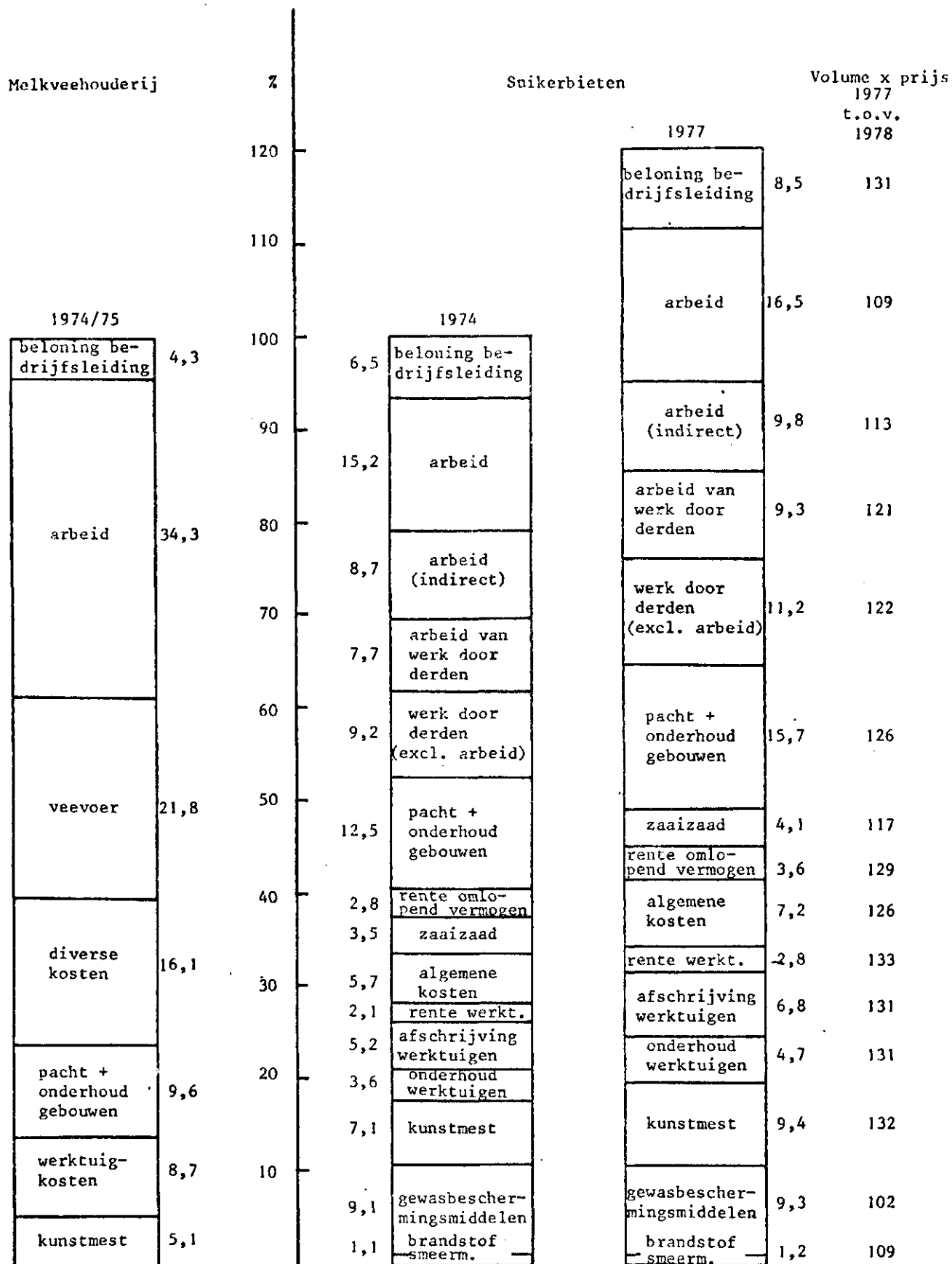
Een verdubbeling van de energieprijs leidt tot een hogere kostprijs in de landbouw van (bij gelijke input-output verhoudingen) 5,5% in de akkerbouw en 3,9% in de rundveehouderij.

Oskam en Smit hebben d.m.v. een input-output model berekend wat de effecten zijn van een 10% prijsverandering van energie op de kost- en afzetprijzen van de landbouw en toeleverende en verwerkende industrie (op grond van gegevens van 1970).

Tabel 2. Effect in procenten van een 10% prijsverandering van energie op de kostprijzen en afzetprijzen van de bedrijfstakken in 1970

Bedrijfstak	Effect
akkerbouw	0,40
melkveehouderij	0,35
zuivelindustrie	0,56
vleesindustrie	0,47
graanverwerkende industrie	0,51
bloemverwerkende industrie	0,45
aardappelmeel- + suikerindustrie	0,54

Figuur 1. Kostenstructuur van resp. de veehouderij en de teelt van suikerbieten (gegevens Scholtz)

Uit tabel 2 blijkt dat bij een verdubbeling van de energieprijis, bij gelijke input-output relaties, de toeleverende en verwerkende industrie te maken krijgen met een ongeveer 5% hogere kostprijs.

Er is sinds 1973 een sterke stijging van de energieprijis opgetreden nl. met ongeveer 100% t.o.v. 1976. Lange heeft berekend dat door deze stijging de kosten in de akkerbouw en veehouderij (excl. bio-industrie) met resp. f 120,- en f 65,- per ha toegenomen zijn. Uitgaande van een energieprijisstijging van 100% t.o.v. 1976 zal dit betekenen aan extra kosten voor akkerbouw en veehouderij van resp. f 240,- en f 130,- per ha.

Figuur 1 geeft een overzicht van de kostenstructuur van een melkveehouderijbedrijf (Noordelijk Klei- en Veenweidegebied) en van de produktiekosten van suikerbieten. De arbeidskosten nemen een groot deel voor hun rekening. Door mechanisering en hogere produktie per ha tracht men de arbeidskosten per eenheid produkt te verlagen. Dit proces gaat gepaard met een sterke toename van fossiele energie.

Bij een snelle toename van de energieprijis zal de landbouw zich aanpassen aan de veranderde omstandigheden (er is geen vaste input-output verhouding). Wordt de energie in verhouding tot andere inputs duurder, dan zal er geprobeerd worden om energie te besparen. We zullen dit aantonen m.b.v. het kunstmestgebruik. Het energieverbruik d.m.v. kunstmest bedraagt in de akkerbouw en veehouderij resp. 59% en 62% van het totale energieverbruik (tabel 1). Uit het handboek voor de rundveehouderij (1974) halen we de gegevens voor tabel 3.

Tabel 3. Gemiddelde stikstofeffect op klaverarm grasland

Kg N/ha/jaar	Zetmeelwaarde (netto) per kg N		
	klei	veen	zand
0 - 100	7	7	7
100 - 200	7	6	7
200 - 300	5	4	6
300 - 400	3	2	4

De huidige prijs van 1 kg N is f 1,33. Bij een toename van de energieprijis met 100% zal de stikstofprijis met ongeveer 25% stijgen. Bij overigens gelijk blijvende omstandigheden zal het economisch optimum betreffende de stikstofgift op veen verschuiven naar het gebruik van minder stikstof. Bij de huidige stikstofprijis zal de stikstofgift per ha tussen 200 en 300 kg N een extra opbrengst geven van f 140,-. Bij een hogere stikstofprijis (+ 25%) zal deze extra opbrengst niet opwegen tegen de extra kosten. (Verondersteld is een opbrengstprijis van f 0,35 per kg ZW.)

Ook aan de hand van een lineaire programmering, uitgevoerd door Beumer en Schneider, zien we dat het gezinsbedrijf met 250 kg N per ha (zie tabel 4) een hogere arbeidsopbrengst heeft dan het bedrijf met 400 kg N (tabel 5). In deze situatie waar men 250 kg N strooit i.p.v. 400 kg N wordt stikstof gesubstitueerd door grond (4,14 ha)¹⁾. Bij een stijging van de stikstofprijs zal deze tendens zich versterkt voortzetten.

Bij een hogere energieprijs zal de concurrentie om de grond toenemen, hetgeen tot uiting komt in een hogere grondprijs. Bij de berekening van de rentabiliteit van houtproduktie zullen we dan ook uitgaan van een hogere pacht per ha als gevolg van hogere energieprijzen.

Gezien vanuit macro-economisch gezichtspunt zal een minder intensieve produktie (minder kunstmest) leiden tot een lagere landbouwproduktie, hetgeen zijn gevolgen zal hebben op de prijzen. Het zal van de buitenlandse produktie, overschotsituaties, algemene economische ontwikkeling e.d. afhangen of de prijs van de landbouwproduktie (sterk) zal stijgen. Er vindt dus ook een verandering plaats van de prijs van de produkten.

Voor deze studie is het van niet zo veel belang om deze veranderingen exact, zo het al mogelijk is, te berekenen, daar:

- de energiekosten een klein deel van de kostprijs van de landbouw bedragen;
- er veranderingen in de prijs van de produkten af-boerderij ontstaan, zodat de rentabiliteit in de landbouw, als gevolg van een energieprijsstijging, niet sterk zal wijzigen.

Berekening van de rentabiliteit van "short rotation forestry"

Er zijn nog weinig experimentele gegevens bekend omtrent "short rotation forestry". Wat zijn de kosten en opbrengsten? We zullen een schatting maken van de kosten en opbrengsten bij verschillende produktieniveaus (in tonnen per ha per jaar) en bij meerdere energieprijzen. Er wordt vanuit gegaan dat de energie uit hout wordt omgezet in elektrische energie.

De kosten

Van Boven geeft in zijn artikel een benadering van de kosten van de teelt van snelgroeïende populier. Hij maakt deze schatting bij een aanplant van resp. 4000 en 30000 stekken per jaar. Deze cijfers zijn aangepast aan de probleemstelling van dit onderzoek. Tevens waren enkele kosten te laag geschat.

1) Er wordt 4195 kg N minder en 4,14 ha grond meer gebruikt.

Tabel 4. Bedrijfsplannen in geval van een gezinsbedrijf (1.3 v.a.k.) met een arbeidsaanbod van 3000 uur per jaar bij een gegeven oppervlakte. Variabel aantal melkkoeien, melkproductie van 5000 kg en methode P1M8 bij het melken (Prijzen van 1975/76)

Bij 250 kg N per ha	Plan 1	Plan 2	Plan 3	Plan 4	Plan 5	Plan 5
Bedrijfsgegevens					optimaal plan	extra kosten door energieprijsverhoging van 100%
Aantal melkkoeien	35,24	44,05	52,86	61,66	68,74	
Aantal g.v.e.	44,05	55,87	66,08	77,08	85,90	
Oppervlakte grasland in ha	20,00	25,00	31,00	35,00	39,01	
N per ha	250	250	250	250	250	
Maaipercantage	148	148	148	148	148	
Kg droge stof uit ruwvoer per g.v.e. per staldag	8,7	8,7	8,7	8,7	8,7	
Arbeidsaanbod in uren tijdens werkdagen	2785	2785	2785	2785	2785	
Resterende uren voor algemeen werk	1481	1272	1064	856	685	
Bedrijfsresultaten in gld.						
Opbrengsten	110.292	137.864	165.437	193.009	215.416	
Kosten:						
meststoffen	6.000	7.500	9.000	10.500	11.704	+ 25%
rente levende inventaris	5.884	7.355	8.826	10.298	11.479	
veearts, dekgeld, fokveren. enz.	7.470	9.337	11.215	13.072	14.572	
strooisel	282	352	423	493	550	
voeraankopen incl. opfokkosten kalveren	20.014	25.018	30.021	35.025	39.043	+ 5%
loonwerk	12.245	15.306	18.367	21.428	23.886	+ 5%
bedrijfsverzorger	6.250	6.250	6.250	6.250	6.250	
grond	8.000	10.000	12.000	14.000	15.604	
gebouwen incl. sleufsilos	20.837	24.306	27.756	31.205	33.975	+ 5%
werktuigen	17.995	18.135	18.270	18.410	18.545	+ 5%
algemeen	3.500	4.400	5.300	6.200	6.900	+ 10%
Totale kosten incl. arbeid	108.497	127.959	147.418	166.881	182.518	
Arbeidsopbrengst per bedrijf	1.795	9.903	18.019	26.128	32.638	
Arbeidsopbrengst per man	1.380	7.619	13.860	20.098	25.106	
Arbeidsopbrengst per ha					837	596

Tabel 5. Bedrijfsplannen in geval van een gezinsbedrijf (1,3 v.a.k.) met een arbeidsaanbod van 3000 uur per jaar, bij een gegeven oppervlakte, variabel aantal melkkoeien, melkproductie van 5000 kg en methode P1M8 bij het melken (Prijzen van 1975)

Bij 400 kg N per ha	Plan 6	Plan 7	Plan 8	Plan 9	Plan 9 extra kosten door energieprijsver- hoging van 100%
Bedrijfsgegevens					
Aantal melkkoeien	40,92	51,14	61,37	67,36	
Aantal g.v.e.	51,14	63,98	76,71	84,20	
Oppervlakte grasland in ha	20,00	25,00	30,00	34,87	
N per ha	400	400	400	400	
Maaipercantage	145	145	145	157	
Kg droge stof uit ruwvoer per koe per staldag	7,00	7,00	7,00	8,7	
Arbeidsaanbod in uren tijdens werkdagen	2785	2785	2785	2785	
Resterende uren voor algemeen werk	1367	1130	893	736	
Bedrijfsuitkomsten in gld.					
Opbrengsten	128.071	160.088	192.104	210.826	
Kosten:					
meststoffen	9.600	12.000	14.400	16.738	4.185
rente levende inventaris	6.833	8.542	10.250	11.248	
veearts, dekgeld, fokveren. enz.	8.674	10.843	13.012	14.280	
strooisel	327	409	491	539	
voeraankopen incl. opfokkosten kalveren	27.993	34.991	41.989	38.008	1.900
loonwerk	12.280	15.350	18.420	22.774	1.139
bedrijfsverzorger	6.250	6.250	6.250	6.250	
grond	8.000	10.000	12.000	13.948	
gebouwen incl. sleufsilo	22.877	26.832	30.786	33.373	1.669
werktuigen	17.940	18.080	18.230	18.460	923
algemeen	4.100	5.100	6.100	6.700	670
Totale kosten (excl. arbeid)	124.874	148.397	171.928	182.318	10.486
Arbeidsopbrengst per bedrijf	3.197	11.691	20.176	28.508	18.022
Arbeidsopbrengst per man	2.459	8.993	15.520	21.929	13.863
Arbeidsopbrengst per ha			817		517

Het artikel van van Boven geeft een schatting van de kosten en opbrengsten. Verder teelttechnisch onderzoek zal nodig zijn om na te gaan welke teeltmogelijkheden er zijn en hoe hoog de produktie per ha kan worden. Hier is van de volgende teelt uitgegaan. De stekken worden het eerste jaar geplant. Na het 3e, 7e, 11e en het 15e jaar wordt geoogst. Na het 3e, 7e en 11e jaar treedt er een spontane uitloop van de stammen op. Na het 15e jaar wordt verondersteld dat nieuwe aanplant noodzakelijk is. We hebben dus te maken met een periode van 15 jaar, waarover we de kosten en opbrengsten moeten berekenen.

De kosten zijn inclusief de arbeidskosten. Er worden 15000 stekken geplant van elk 10 cent per stuk; de plantkosten zijn 6 cent per stuk. We berekenen de kosten en opbrengsten per ha. De stikstofkosten bedragen f 250,- per jaar en de kosten van kaliumbemesting wordt verondersteld eens in de vijf jaar f 165,- te bedragen. Deze bemestingskosten zijn opgenomen, alhoewel onderzoek gedaan wordt naar de vraag of deze bemesting wel noodzakelijk is. Het eerste jaar is onkruidbestrijding noodzakelijk; dit betekent een kostenpost van f 125,-.

De pacht is gesteld op f 600,- per ha. In het voorafgaande is geconcludeerd dat als gevolg van een verhoging van de energieprijs de grond in prijs zal stijgen. Een pacht van f 600,- is vrij hoog. Echter, de grond zal aan goede eisen t.a.v. bodemvruchtbaarheid en mechanisatie moeten voldoen. Tevens zal het gebruik van grond voor houtproduktie afgewogen moeten worden tegen een bestemming in de akkerbouw of veehouderij.

Het grootste deel van de kosten wordt gevormd door de oogst- en transportkosten. Van Boven gaat uit van f 10,- per m³ voor oogst- en transportkosten op het perceel (hetgeen aan de lage kant is volgens van Boven). Volgens opgave van de Heidemaatschappij zijn bij de huidige methode de totale oogst- en transportkosten f 20,- per m³ nat hout. (De kosten per m³ voor vellen en transporteren naar de chipper zijn f 10,-, voor het chippen f 5,- en voor transport f 5,-.) Daar de produktiemethode bij "short rotation forestry" sterk afwijkt van de huidige methoden zullen ook andere methoden van oogst en transport mogelijk zijn, waardoor de kosten per m³ minder kunnen zijn. Ook de afstand naar de elektriciteitscentrale is nog onbekend. We zullen hier uitgaan van f 75,- per ton droge stof voor oogst- en transportkosten. (Verondersteld is dat 5 m³ nat hout = 1 ton droge stof.) Om de grote invloed van de oogst- en transportkosten op het uiteindelijk resultaat zichtbaar te maken zijn ook berekeningen gemaakt bij f 50,- en f 25,- per ton droge stof.

We hebben hiermede het kostenverloop voor de periode van 15 jaar. Om de opbrengsten en kosten met elkaar te kunnen vergelijken moeten we deze grootheden in een contante waarde weergeven. We doen dit t.o.v. het 1e jaar met behulp van een rentevoet van 5%. De opbouw van de kosten wordt weergegeven in tabel 6.

Tabel 6. Het kostenverloop per ha van "short rotation forestry" voor een periode van 15 jaar met een produktieomvang van 10 ton per jaar

Jaar	Pacht	Onkruid- bestrij- ding	Planten + stek- materiaal	Bemesting $\frac{N}{K}$	Totaal	Contante waarde (5%)	Oogst + transport (f 50/ton)	Contante waarde oogst + transport	Totale contante kosten
1	600	125	2400	250	165	3540			
2	600			250		850			
3	600			250		850	1500	1296	
4	600			250		850			
5	600			250	165	1015			
6	600			250		850			
7	600			250		850	2000	1421	
8	600			250		850			
9	600			250		850			
10	600			250	165	1015			
11	600			250		850	2000	1169	
12	600			250		850			
13	600			250		850			
14	600			250		850			
15	600			250		850	2000	962	
Totaal						11622		4848	16470

Verondersteld wordt dat bij een hogere produktie per ha per jaar alleen de oogst- en transportkosten zullen stijgen: de overige kosten blijven gelijk. Als de energieprijs met 100% toeneemt, zullen de kosten van grond, bemesting en oogst- en transportkosten toenemen (+ 10% van de totale kosten). In tabel 7 worden de totale contante kosten weergegeven bij produkties per ha per jaar van resp. 10, 20, 30, 40 en 50 ton.

Tabel 7. De contante waarde van de kosten per ha van "short rotation forestry" voor een periode van 15 jaar bij variërende produktie en energieprijs, waarbij de oogst- en transportkosten resp. f 50,-, f 25,- en f 75,- per ton bedragen

Produktie per ha per jaar	Totale contante kosten per ha over 15 jaar					
	oogst- + transport- kosten = f 50,-/ton		oogst- + trans- portkosten = f 25,-/ton		oogst- + trans- portkosten = f 75,-/ton	
	huidige	100% hogere				
	energie- prijs I	energie- prijs II	I	II	I	II
10 ton	16470	18117	14046	15451	18894	20783
20 ton	21318	23450	16470	18117	26166	28783
30 ton	26166	28783	21318	23449	33438	36782
40 ton	31014	34115	26166	28782	40710	44781
50 ton	35862	39448	31014	34115	47982	52780

Opbrengsten

De energie van hout wordt d.m.v. verbranding omgezet in elektrische energie. De opbrengst per ton hout bestaat dus uit het aantal kwh's, dat geleverd wordt door 1 ton hout. Volgens het artikel "Study of economic aspect of energy from biomass concept" bevat 1 ton hout 16 GJ. (In andere studies wordt uitgegaan van 20 GJ per ton; dit lijkt minder waarschijnlijk, daar de houtsoorten die bij "short rotation forestry" gebruikt worden een lagere energiewaarde hebben.)

De omzetting van energie in hout naar elektrische energie gaat gepaard met grote omzettingsverliezen. Het rendement van de omzetting is 35%. Een ton hout levert dus 5,6 GJ in de vorm van elektrische energie. Daar 1 kwh = 3,6 MJ levert 1 ton hout 1556 kwh.

Volgens opgave van de KEMA was de uitsplitsing van de gemiddelde opbrengstprijis (= kostprijis) van 1 kwh in 1976 als volgt:

- brandstofkosten	5,3 cent
- produktiekosten (= kapitaalkosten)	2,0 cent
- distributiekosten	3,5 cent
- algemene kosten	0,7 cent
- 1 kwh	<u>11,5 cent</u>

De brandstofkosten voor de elektriciteitscentrales bedroegen in 1976:

- stookolie f 22,- per Gcal
- gas f 20,- per Gcal
- kolen f 15,- per Gcal

De produktiekosten zijn bij het gebruik van een kolencentrale 12,5% hoger, zodat bij een zelfde opbrengstprijis per kwh de brandstofkosten 5,05 cent mogen bedragen. Ook voor een houtcentrale zullen deze produktiekosten hoger liggen, zodat we voor de brandstofkosten 5 cent per kwh rekenen.

Een energieprijisverhoging van resp. 50, 100 en 200 procent zal de brandstofprijis doen oplopen tot resp. 7,5, 10 en 15 cent per kwh.

Tabel 8 geeft de bruto-opbrengst per ha bij een houtproduktie per ha van resp. 10, 20, 30, 40 en 50 ton en een energieprijis van resp. 7,5, 10 en 15 cent per kwh.

Tabel 8. Bruto-opbrengst bij variërende houtprodukties bij omzetting van hout in elektrische energie

Brandstofprijis van 1 kwh	Bruto-opbrengst van hout				
	bij 10 ton	bij 20 ton	bij 30 ton	bij 40 ton	bij 50 ton
7,5 cent	1167	2334	3501	4668	5835
10,0 cent	1556	3112	4668	6224	7780
15,0 cent	2334	4668	7002	9336	11670

Daar we uitgaan van een periode van 15 jaar, moeten we de contante waarde van de bruto-opbrengst per ha over deze periode berekenen (tabel 9). Er wordt na het 3e, 7e, 11e en 15 jaar geoogst.

Tabel 9. De contante waarde van de bruto-opbrengst per ha voor de periode van 15 jaar bij omzetting van hout in elektrische energie (rentevoet = 5%)

Brandstofprijis van 1 kwh	Contante waarde van bruto-opbrengst (15 jaar)				
	bij 10 ton/ ha/jaar	bij 20 ton/ ha/jaar	bij 30 ton/ ha/jaar	bij 40 ton/ ha/jaar	bij 50 ton/ ha/jaar
7,5 cent	11316	22632	33948	45264	56580
10,0 cent	15088	30176	45264	60352	75440
15,0 cent	22632	45264	67869	90528	113160

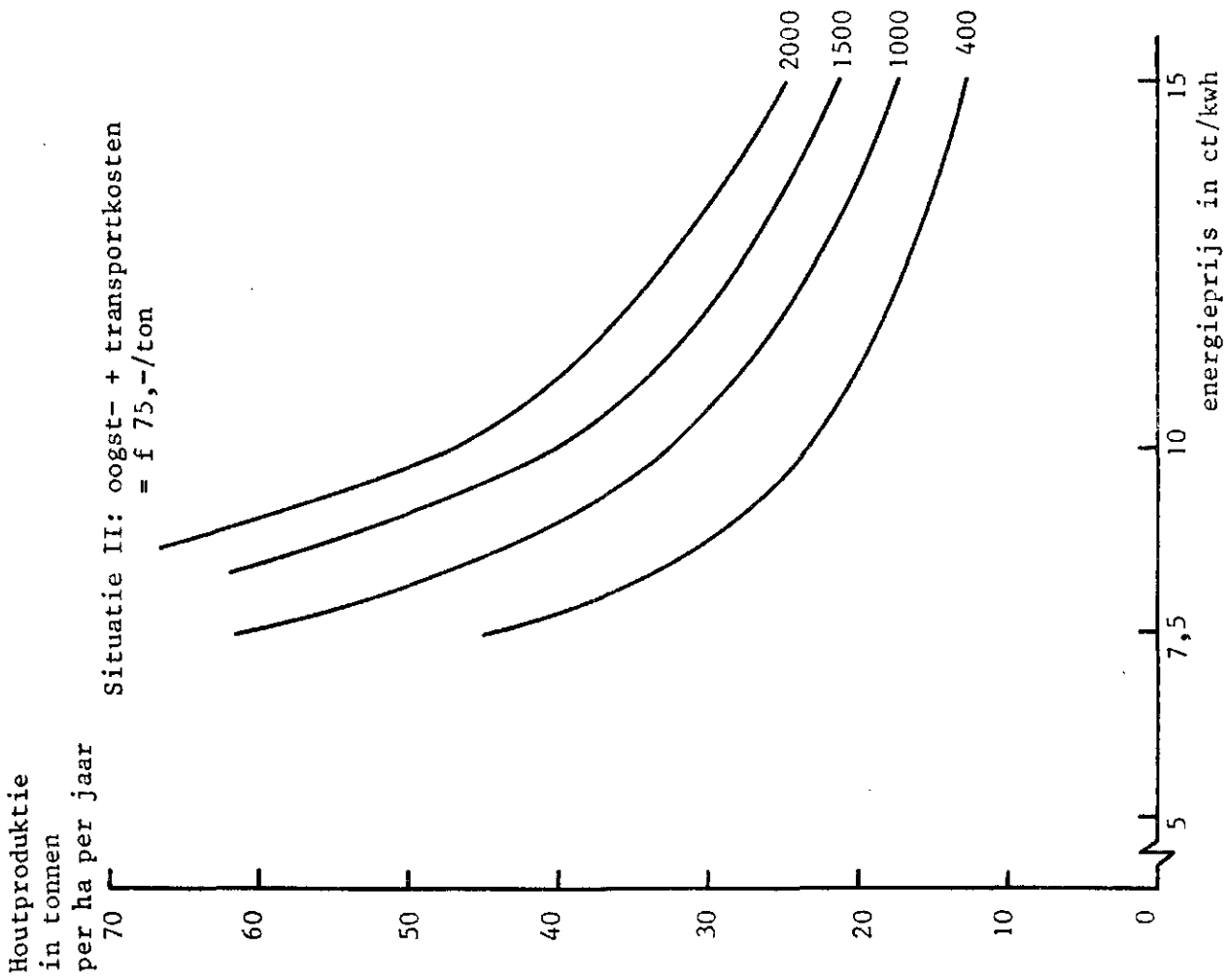
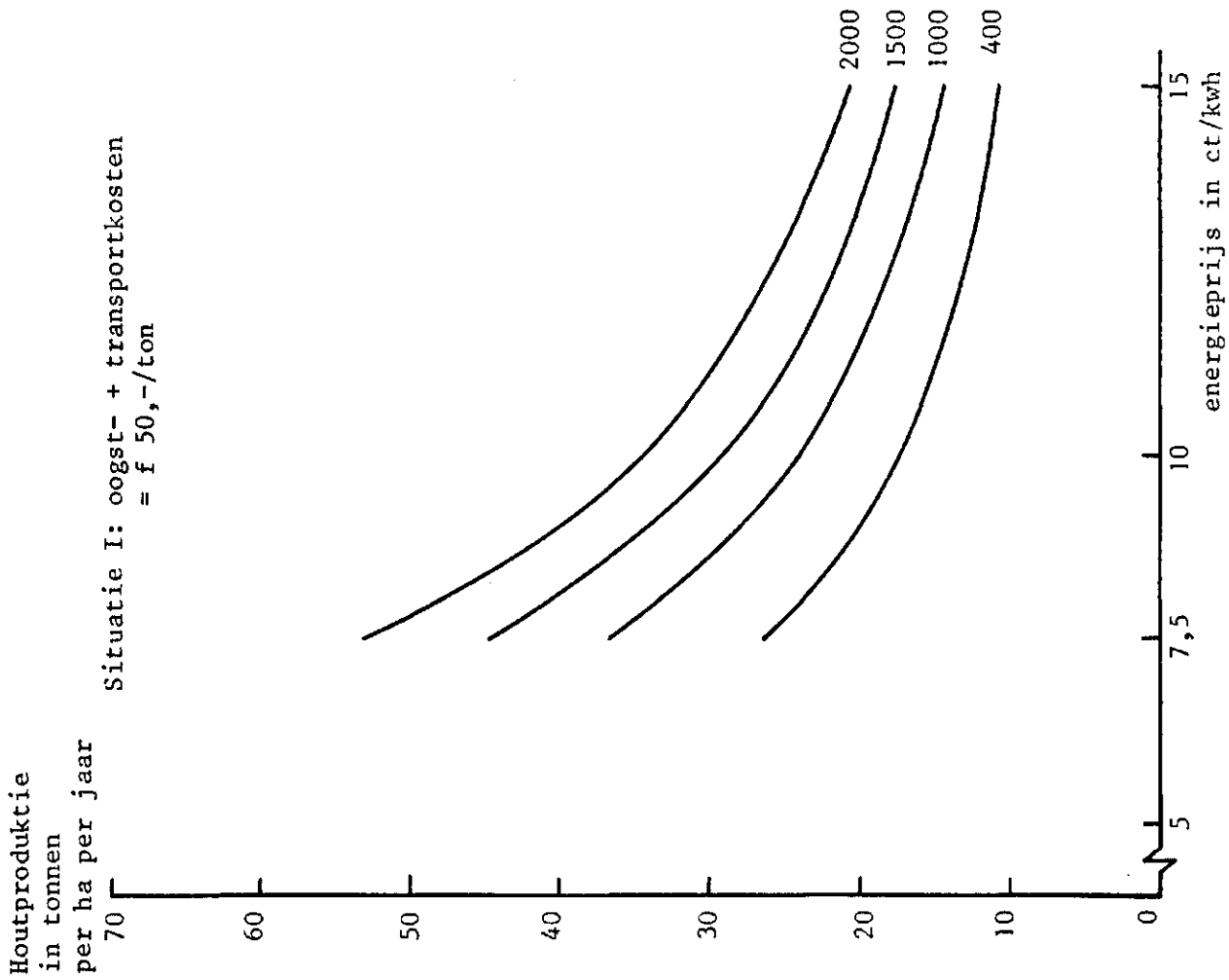
Netto-overschot

We kunnen nu de contante waarde van het netto-overschot berekenen door de kosten van de opbrengsten af te trekken (tabel 10). Tevens is in deze tabel de gemiddelde contante waarde van het netto-overschot per jaar gegeven. Deze berekeningen zijn gemaakt t.a.v. verschillende oogst- en transportkosten nl. f 50,- per ton, f 25,- per ton en f 75,- per ton. Deze kosten hebben een grote invloed op het netto-overschot.

Tabel 10. De contante waarde van het netto-overschot per ha van "short rotation forestry" bij variërende energieprijzen, produktieniveau en kosten van oogst en transport

Houtproduktie in tonnen per ha per jaar	Contante waarde netto- overschot (15 jaar)			Netto-overschot per jaar		
	bij een brandstofprijs van 1 kwh van			bij een brandstofprijs van 1 kwh van		
	7,5 ct.	10 ct.	15 ct.	7,5 ct.	10 ct.	15 ct.
bij oogst- en transportkosten = f 50,- per ton						
10	-5977	-3029	2868	-576	-292	276
20	248	6726	19682	24	648	1896
30	6474	16482	36470	624	1588	3513
40	12700	26237	53311	1224	2528	5136
50	18925	35992	70126	1823	3467	6758
-----						
bij oogst- en transportkosten = f 25,- per ton						
10		363			35	
20		12059			1162	
30		21815			2102	
40		31570			3041	
50		41325			3981	
-----						
bij oogst- en transportkosten = f 75,- per ton						
10	-8523	-5695	41	-821	-549	4
20	-4842	1919	13865	-467	185	1336
30	-1162	8482	27743	-112	817	2673
40	2519	15571	41676	243	1500	4015
50	6199	22660	55582	597	2183	5355

Het netto-overschot per jaar (tabel 10) geeft een stroom van netto-overschotten weer, in de periode van 15 jaar. Figuur 2 geeft voor 2 situaties iso-netto-overschot-curven. Situatie 1 geeft curven weer met gelijke netto-overschot per jaar waarbij de oogst- en transportkosten in de uitgangssituatie f 50,- per ton bedragen. In

situatie II zijn de oogst- en transportkosten f 75,- per ton. Er zijn curven getekend voor een netto-overschot per jaar van resp. f 400,-, f 1000,-, f 1500,- en f 2000,-. Er treden aanzienlijke verschillen op als gevolg van vermeerdering van 50% van de oogst- en transportkosten (situatie I in vergelijking met situatie II)

Conclusie

Kan "short rotation forestry" concurreren met andere gebruiksmogelijkheden van de grond? In tabel 11 (overgenomen uit Landbouwcijfers 1977) worden de resultaten van weide- en akkerbouwbedrijven gegeven ingedeeld naar regio en naar grootte van de bedrijven. We moeten er tevens rekening mee houden dat binnen deze indeling een grote spreiding optreedt betreffende de bedrijfsresultaten. De gegevens over het boekjaar 1975/76 zijn overgenomen uit "Bedrijfsuitkomsten in de landbouw".

De resultaten van de weidebedrijven laten een negatief netto-overschot per ha zien, zowel voor de grotere bedrijven en de kleinere bedrijven. Voor de grotere weidebedrijven varieert het netto-overschot per ha de laatste jaren van -500 tot -1000 gulden, voor de kleinere weidebedrijven van -1400 tot -2100 gulden. Ook de arbeidsopbrengst van de ondernemer per bedrijf vertoonde t.a.v. de jaren 1973/74 en 1974/75 een daling, terwijl er in 1975/76 een verbetering optrad.

De resultaten op de akkerbouwbedrijven laten een beter resultaat zien. Voor de grotere bedrijven is het netto-overschot per ha steeds positief. Voor de kleinere bedrijven geldt deze conclusie niet: hier een negatief netto-overschot per ha. De arbeidsopbrengst per ondernemer is de laatste jaren hoog, behalve op de kleinere bedrijven.

Zal de boer hout gaan produceren, wanneer deze produktie een hoger netto-overschot per ha oplevert? Dit zal van verschillende factoren afhankelijk zijn, waarvan de voornaamste zijn:

- het arbeidsaanbod. Op kleinere bedrijven waar genoeg arbeid is, zal de boer moeilijker overgaan naar de minder arbeidsintensieve houtproduktie. Uitbreiding van het bedrijf door grondaankopen is vaak zeer moeilijk;
- de vaste kosten. Een groot deel van de kosten in de landbouw zijn vaste kosten, met name in de veehouderij (gebouwen, machines). De akkerbouw is flexibeler t.a.v. de gewassenkeuze, daar er minder vaak kosten zijn.

We kunnen concluderen, dat bij toenemende energieprijzen en bij mogelijkheden tot hoge houtproducties per ha, "short rotation forestry" tot de economische mogelijkheden voor de boer behoort. Zoals we boven gezien hebben, zal een overgang tot "short rotation forestry" gepaard moeten gaan met grote bedrijfsstructurele aanpassingen, betreffende o.a. de oppervlakte, aard van de machines, gebruik van loonwerk. Tevens moeten we er mee rekening houden dat

de produktiviteitsverbetering in de landbouw zich zal voortzetten. Op grond van deze factoren is het onvoldoende om alleen een vergelijking te maken van het netto-overschot van resp. de veehouderij en de akkerbouw met het netto-overschot van "short rotation forestry".

Uit de weinige experimentele gegevens omtrent "short rotation forestry" blijkt, dat de maximale houtproduktie per ha per jaar rond de 20 ton ligt. Uit figuur 2 blijkt, dat deze houtproduktie rendabel zal zijn als de energieprijs sterk zal stijgen. Het teelttechnisch onderzoek zal moeten uitwijzen of er mogelijkheden zijn tot hogere produkties.

Tabel 11. Resultaten (op pachtbasis) van weide- en akkerbouwbedrijven

a. Weidebedrijven

	Gemiddelde oppervlakte in ha	Opbrengst in gld. per ha	Netto- overschot in gld. per ha	Arbeidsopbrengst onder- nemer in gld. per bedrijf	
				gem.	mediaan
Grotere bedrijven					
Noordelijk kleiweidegebied (1 en 3)					
1970/'71	26,9	3659	- 79	16800	
1971/'72	26,86	4392	291	30950	31150
1972/'73	27,24	4779	385	38050	34900
1973/'74	27,63	5012	- 114	28450	27950
1974/'75	29,20	5214	- 621	22600	24150
1975/'76			- 552	30250	
Noordelijk veenweidegebied (2)					
1970/'71	29,0	3513	- 46	19650	
1971/'72	31,07	4027	432	37150	34850
1972/'73	28,19	4666	297	35300	34050
1973/'74	28,17	5124	- 21	31350	29600
1974/'75	28,51	5323	- 476	25150	26000
1975/'76			- 718	26487	
Westelijk weidegebied (4)					
1970/'71	22,3	4934	- 416	13150	
1971/'72	23,58	4673	- 118	21300	20700
1972/'73	23,55	5370	64	29300	27150
1973/'74	22,29	5693	- 445	23350	21950
1974/'75	23,85	5640	-1142	12850	12250
1975/'76			- 983	25988	
Noordelijk zandgebied (6-8)					
1970/'71	22,8	3435	- 246	14700	
1971/'72	24,76	3966	154	27150	27550
1972/'73	26,05	4369	179	30550	29000
1973/'74	26,63	4917	- 178	25800	24250
1974/'75	28,23	5141	- 760	18050	16650
1975/'76			- 731	28169	
Oost- en Centraal zandgebied (9, 10)					
1971/'72	20,57	4928	- 37	19650	20450
1972/'73	21,08	5931	169	27250	28150
1973/'74	20,53	6355	- 546	17900	19000
1974/'75	20,57	7061	-1111	9900	11800
1975/'76			- 791	21868	
Zuidelijk zandgebied (12)					
1971/'72	21,19	5097	27	23200	19550
1972/'73	21,53	6319	369	34300	31350
1973/'74	24,30	6514	- 416	22100	21750
1974/'75	23,46	7606	- 899	17150	18100
1975/'76			- 577	33402	
Kleinere bedrijven					
Klei- en veengebieden (1-5)					
1970/'71	12,1	3873	- 841	9100	
1971/'72	12,25	4494	- 581	14650	15250
1972/'73	13,13	4789	- 719	16700	16400
1973/'74	13,17	4792	-1174	14600	15400
1974/'75	14,21	4782	-1639	11100	11150
1975/'76			-1423	19072	
Zandgebieden (6-10, 12)					
1970/'71	10,9	3747	-1164	7050	
1971/'72	10,97	4409	- 645	13950	13450
1972/'73	11,93	5129	- 649	17000	16200
1973/'74	11,72	5242	-1236	13850	12750
1974/'75	12,29	5146	-2155	7700	7750
1975/'76			-2163	11473	

Tabel 11. (vervolg)

b. Akkerbouwbedrijven

	Gemiddelde oppervlakte in ha	Opbrengst in gld. per ha	Netto- overschot in gld. per ha	Arbeidsopbrengst onder- nemer in gld. per bedrijf	
				gem.	mediaan
Grotere bedrijven					
Noordelijk zeekleigebied (1)					
1970/'71	48,0	2804	205	22100	
1971/'72	52,18	2914	433	39500	33200
1972/'73	58,03	2980	434	44800	35750
1973/'74	55,70	3539	731	63400	49600
1974/'75	56,82	3963	663	62300	58400
1975/'76			806	67098	
Veenkoloniën en Noord. zandgebied (6-8)					
1970/'71	35,0	2917	301	27150	
1971/'72	37,18	2961	484	35100	31300
1972/'73	38,40	3019	385	34400	29200
1973/'74	39,81	3165	225	33650	33050
1974/'75	41,63	3877	556	51050	48300
1975/'76			6	35488	
Droogmakerijen en IJsselm.polders (3, 4)					
1970/'71	32,6	3635	430	30200	
1971/'72	34,13	3918	720	39700	35800
1972/'73	35,00	4733	1438	69000	63100
1973/'74	39,68	5016	1309	75100	67200
1974/'75	41,29	5020	885	63700	58450
1975/'76			1955	107748	
Zuidwestelijk kleigebied (5)					
1970/'71	42,0	2912	66	17750	
1971/'72	45,42	3103	401	32800	28500
1972/'73	44,42	4007	1144	68950	54700
1973/'74	45,17	3569	518	43500	42850
1974/'75	47,41	3470	- 41	23500	26200
1975/'76			1106	81096	
Kleinere bedrijven					
Kleigebieden (1, 5)					
1971/'72	14,90	3717	- 86	16300	13900
1972/'73	17,90	3421	115	22000	19900
1973/'74	16,50	3267	-339	16400	14800
1974/'75	18,90	3522	-405	17800	16500
1975/'76			- 60	30856	
Veenkoloniën (7)					
1971/'72	14,70	3356	-120	17300	17500
1972/'73	13,20	3810	-374	16000	15400
1973/'74	16,50	3645	-433	15100	15700
1974/'75	15,90	3973	-432	19400	17200
1975/'76			-727	16710	

LITERATUUR

Bedrijfsuitkomsten van de landbouw; boekjaren 1972/73 t/m 1975/76
LEI-publikatie 3.67, 1977.

Boven, B. van,
Schematische benadering van de teelt van snelgroeiende populier;
1974.

Energy requirements in the US food system,
in: Agricultural Outlook; USDA, Economic Research Service, AO-8,
1976.

Landbouwcijfers 1977,
LEI en CBS, 1977.

Lange, J.M.,
De energiehuishouding in de Nederlandse landbouw,
IMAG-publikatie 12, 1974.

Lange, J.M.,
De energiebalans van de Nederlandse landbouw,
Landbouwmechanisatie 27 (1976) 2 (februari).

Oskam, A.J. en J.G.P. Smit,
De plaats van de landbouw en voedingsmiddelenindustrie in de Neder-
landse volkshuishouding
L.H. Algemene Agrarische Economie, 1975.

The potential of energy farming in New Zealand,
D.S.I.R. Information Series No 117, 1975.

Study of the economic aspects of the energy from biomass concept,
General Technology Systems Limited, 1977.

Veranderingen in de concurrentieverhoudingen in bepaalde landbouw-
sectoren als gevolg van de nieuwe situatie op de energiemarkt
EEG-memorandum van de Commissie voor de Raad van Ministers, Brussel
1974.